

**СТАН СКЕЛЕТУ І ТВЕРДИХ ТКАНИН ЗУБІВ ЧОЛОВІЧОГО НАСЕЛЕННЯ БРОНЗОВОГО
ПЕРІОДУ З ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОЇ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
(ЗА АНТРОПОЛОГІЧНИМИ МАТЕРІАЛАМИ)**

*Л. Ф. Каськова, Н. А. Моргун, Ю. В. Мархоцька,
Л. Ф. Чуприна, А. В. Артем'єв, І. Ю. Ващенко, Г. О. Акжитова*

Полтавський державний медичний університет (м. Полтава Україна)

Вступ. Дослідження захворювань у давніх людей надійне джерело знань про фактори виникнення патології скелету та твердих тканин ротової порожнини у сучасного населення.

Саме тому актуально вивчати відхилення від норми розвитку у скелетах різночасових суспільств.

Мета роботи. Визначити стан скелету та твердих тканин ротової порожнини у представників бронзового часу (середина III тис. – II тис. до н.е.) з території сучасної Полтавської області за скелетними рештками.

У завдання дослідження входила ідентифікація особистості на предмет приналежності кістяка одному, або більше людям, визначення статево-вікових характеристик, довжини тіла, по можливості – фізичного стану, патології за біо-морфологічними критеріями.

Основна частина. Для аналізу загального стану та патології твердих тканин порожнини рота давніх людей були використані антропологічні матеріали 52 чоловіків епохи бронзи, виявлених під час охоронних археологічних досліджень у м. Полтава (розкопки 1989-2022 рр.) [1].

Онтологічний матеріал добре зберігся. В аналізі були представлені всі зуби (100%), які були за життя індивідів. Стан твердих тканин жувальних органів оцінюється як задовільний [2].

Відповідно, для роботи відбирались найбільш збережені кісткові експонати, придатні для медичних досліджень. Перевага надавалась повним скелетам, без руйнувань твердих тканин.

Анатомічні матеріали знаходяться у запасниках Полтавського краєзнавчого музею ім. В. Кричевського.

Вивчення кісток проводили методом аналізу скелетної тканини стародавніх мешканців, розробленому авторами даної публікації на базі Лабораторії медичної та історичної антропології Комunalного закладу «Центр охорони та досліджень пам'яток археології» Полтавської обласної ради та кафедри дитячої терапевтичної стоматології з профілактикою стоматологічних захворювань Полтавського державного медичного університету.

Метод передбачає мінімальне руйнування досліджуваних тканин [3, 4].

Усього оглянуто 52 чоловічі кістяки.

Середнє число років життя чоловічого населення – 25 років, що пов'язане із відносно значною кількістю похованих осіб до 20 років.

Середня довжина тіла чоловіків склала 175,0 см (декілька індивідів були високого зросту – 185,0-190,0 см).

Серед загальних відхилень в кісткових залишках спостерігаються травматичні зміни, які відмічені у 7 скелетів. Простежені сліди перенесених за життя

травм черепа в ділянці швів, скелета у ребрах, стегнах (можливе отримання переломів в ході ведення військових дій).

В скелетних рештках одного чоловіка (вік 65-70 років), імовірно внаслідок вікових змін, в поперековому і грудному відділах хребта виявлені масивні краєві кісткові розростання. Внаслідок чого наступив повний сіностоз хребців.

Також серед патологічних змін виявлені сліди трепанації черепа – третій тип трепанацій – буравлення і вирізування кісткової шайби (свідомство високого соціального положення чоловіка).

Треба зазначити, що стоматологічний статус був обтяжений у 9 скелетів чоловіків. Звертає на себе увагу випадок вторинної адентії. Втрати одонтологічних органів відмічені у літнього чоловіка (55-60 років), за життя якого втрачено 20 зубів. Втрата зубів до моменту смерті чоловіка призвела до значної вторинної деформації щелеп, що, в свою чергу, обумовило порушення прикусу.

За цікаве спостереження вважаємо наявність в зубі 32 клиноподібного дефекту у цього немолодого представника епохи бронзи. Дефект розташовується на вестибулярній поверхні, займає всю пришийкову ділянку. Глибина ураження 2,5 мм.

У 5 представників епохи бронзи відмічені можливі випадки застосування зубів в технічних чи професійних цілях (соціальне маркування – спеціальне «спотворювання»). Як результат – нейтральний відкритий фронтальний прикус. Вертикальна щілина між зубами верхньої і нижньої щелеп складає 5 мм.

Діагностовано 3 випадки карієсу зубів у чоловіків 40-45, 45-50, 50-55 років. В одного скелета каріозна порожнина займає пришийкову ділянку мезіальної поверхні (емаль не залучена до процесу).

У випадках, коли виявляється карієс емалі в області шийки зуба (або при значних руйнуваннях коронки), первинно він виникає на кореневій частині.

Класифікувати каріозні порожнини у стародавнього населення за перебігом патологічного процесу (гострий, хронічний), не порушуючи цілісність матеріалу, важко. Гама кольору емалі і дентину може мінятися залежно від умов зберігання матеріалу (і розпад тканини з часом зникає). З цієї умови статистичному аналізу дана ознака не підлягала.

У 1 чоловіка у віці 45-50 років (зріст якого склав 172,0-176,0 см) з виявлених особливостей звертає на себе увагу гіперцементоз зуба 14.

Та у 1 чоловіка (40-45 років) виявлена така аномалія розвитку прикусу, як первинна адентія зубів 18, 28, 38, 48.

Висновки. Таким чином, в епоху бронзи простежуються певні порушення загального стану та хвороби зубів. У кістках скелету та в черепках зафіксовані травми (у тому числі трепанація), вікові зміни, випадки карієсу, первинна та вторинна адентія, клиноподібний дефект, застосування зубів у технічних цілях, а отже

аномалії прикусу. Але відхилення носять обмежений характер. Зустрічаються у якості поодиноких випадків.

Отримані показники захворювань слід розглядати як специфічний палеопатологічний комплекс населення бронзового часу лісо-степної зони України.

Усі ці ознаки можуть бути застосовані у подальшому для порівняльних досліджень.

Література

1. Artemiev A.V. Evoliutsiini osoblyvosti rozvytku zakhvoriuvan na kariies zubiv u liudyny [desertatsiia]. Poltava: VDNZU "UMSA"; 2012. 176 s. [in Ukrainian].
2. Mamonova NN, Romanova NP, Kharytonov VM. Pervychnaia obrabotka y opredelenye antropologicheskoho materiala v polevykh usloviakh. Lenynhrad: Metodyka polevykh arkeologicheskyykh yssledovaniy; 1989. s. 50-83. [in Russian].
3. Kaskova LF, Artemiev AV, Makovka IL, vynakhidnyky; VDNZU UMSA, pravovlasnyk. Tablytsi obliku stomatologichnoi zakhvoriuvanosti ta osnovnykh pokaznykiv kariiesu u predstavnykiv davnikh spilnot. Svidotstvo pro reiestratsiiu avtorskoho prava № 68698. 2016. [in Ukrainian].
4. Kaskova LF, Artemiev AV, vynakhidnyky; VDNZU UMSA, pravovlasnyk. Skhema vyvchennia stanu zuboshchelepnoi dillianky u davnikh liudei (za antropologichnyimi materialamy. Svidotstvo pro reiestratsiiu avtorskoho prava № 44677. 2012. [in Ukrainian].